

Харківський державний аграрний університет імені
В.В.Докучаєва

На правах рукопису

Строченко Наталія Іванівна

**СТАН І ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ОВОЧІВ
ВІДКРИТОГО ҐРУНТУ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВОЇ
ЕКОНОМІКИ /НА ПРИКЛАДІ ГОСПОДАРСТВ СУМСЬКОЇ
ОБЛАСТІ/**

Спеціальність 08.07.02 -
Економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук

Харків - 1996

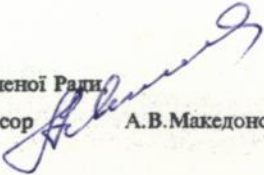
Дисертацію підготовлено в Харківському державному аграрному університеті ім.В.В.Докучаєва.

- Науковий керівник** - кандидат економічних наук, професор
Шиян Віктор Йосипович
- Офіційні опоненти** - доктор економічних наук, професор
Фірсон Євген Олександрович
кандидат економічних наук, професор
Горкавий Володимир Кузьмич
- Провідна організація** - Сумський сільськогосподарський інститут

Захист дисертації відбудеться ¹⁷ жовтня 1996 р о ^{12:00} годині на засіданні спеціалізованої вченої Ради К 02.33.01 при Харківському державному аграрному університеті ім.В.В.Докучаєва за адресою: 312131, м.Харків, п/в "Комуніст-1", навчальне містечко ХДАУ.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотечі Харківського державного аграрного університету ім.В.В.Докучаєва.

Автореферат розісланий ¹⁶ вересня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої Ради
кандидат економічних наук, професор А.В.Македонський

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00759919 (/)

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

I.1. Актуальність теми дослідження. Сільське господарство, як і інші галузі агропромислового комплексу України, переживає складний період реформування. Проте поки що немає позитивних змін в економічних і соціальних сферах, навпаки — йде процес різкого спаду обсягів виробництва.

Дуже багато проблем виникло в овочепродуктовому підкомплексі. В першу чергу це стосується системи спеціалізованих господарств, яка донедавна досить успішно вирішувала проблему забезпечення великих міст, індустріальних центрів, підприємств переробної промисловості овочевою продукцією. В багатьох таких господарствах овочівництво залишається найбільш прибутковою галуззю, яка значно переважає зернове виробництво за розмірами прибутку на 1 га посіву. В приміських господарствах конкуренцію овочівництву за прибутковість починає складати виробництво цукрових буряків / в недалекому минулому таке сполучення виключалось/.

Принципово нова ситуація, що склалася в овочепродуктовому підкомплексі, породжує необхідність, по-перше, оцінити її як в цілому, так і по окремих складових; по-друге, визначитися щодо цілого ряду пропозицій з реформування галузі стосовно умов Сумської області; по-третє, обґрунтувати перспективи функціонування спеціалізованих господарств овоче-молочного напрямку; по-четверте, визначитися з можливостями ефективного виробництва овочевої продукції у підприємствах різних форм господарювання і розвитку інтеграційних процесів у комплексі.

З урахуванням цього і було обрано тему та структурну побудову дисертаційної роботи.

I.2. Стан вивчення проблеми. Зміст проблеми ефективного виробництва, переробки та реалізації овочевої продукції істотно змінювався в залежності від загальної економічної ситуації в державі, умов функціонування агропромислового комплексу, від рівня розвитку овочепродуктового підкомплексу. Відповідно до цього визначалися напрям і зміст пошукових досліджень з урахуванням загальних економічних процесів в АПК.

Особливості механізму функціонування агропромислового комплексу при переході до ринкових відносин найбільш ґрунтовно розкриті в працях І.І.Лукінова, П.Т.Саблука, О.М.Они-

щенька, В.В.Юрчишина, О.А.Бугуцького, П.І.Гайдуцького, О.М.Шпичака, М.Я.Дем'яненка, в.Я.Амбросова, М.І.Малика. Проблеми розвитку овочівництва в Україні глибоко розкриті в роботах І.О.Чиженка, Д.І.Журбіна, В.Д.Гревцова, в.А.Бондаренка, К.І.Олефіра, Д.К.Прейгера, Є.О.Фірсова та багатьох інших дослідників. Але об'єктом їх досліджень була галузь, яка функціонувала в зовсім інших умовах, які суттєво відрізняються від сучасних. Перехід до ринкової економіки настільки змінив ситуацію, що природно виникла необхідність в уточненні цілого ряду рекомендацій минулого і в розробці нових рекомендацій, орієнтованих на сучасний етап розвитку економіки. Вони викладені в публікаціях В.І.Криворучка, В.І.Бойка, А.І.Шумейка, З.І.Гризенкової, В.В.Лазні, О.М.Сухенко.

в умовах різкого підвищення відповідальності регіонів за забезпечення потреб населення у продуктах харчування розгляд стану та проблем розвитку одного з провідних продуктивних підкомплексів області та розробка рекомендацій щодо забезпечення його функціонування в сучасних умовах набувають великої актуальності. Дуже ускладнилося функціонування спеціалізованих підприємств з виробництва овочів, внаслідок чого уже створений потужний виробничий потенціал використовується з незначною віддачею.

1.3. Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягала в тому, щоб по результатах вивчення тенденцій розвитку овочепродуктового підкомплексу Сумської області, з урахуванням особливостей сучасного стану аграрного сектору економіки, визначити шляхи забезпечення стабілізації і подальшого розвитку галузі, з використанням можливостей спеціалізованих господарств.

Для досягнення поставленої мети вирішувався комплекс завдань, серед яких особливу увагу було приділено таким:

- простежити розвиток плодоовочевого підкомплексу Сумської області на фоні загальних процесів, які відбуваються в цій галузі в цілому по Україні, детально проаналізувавши його в період формування ринкової економіки;
- вивчити вплив реформування аграрних відносин на розвиток спеціалізованих господарств і особливо тих, які спеціалізувалися на виробництві овочів і молока;
- дослідити тенденції у зміні галузевої структури спеціалізованих овоче-молочних господарств в сучасних умовах;

- визначити вплив рівня спеціалізації, концентрації й інтенсифікації виробництва у підприємствах різних форм господарювання на ефективність галузі овочівництва;

- визначити сучасне та перспективне місце фермерських господарств у розвитку овочівництва;

- обґрунтувати шляхи поліпшення галузевої структури спеціалізованих овоче-молочних господарств приміської зони /м.Суми/ з урахуванням потреб, зумовлених сучасним станом господарств та існуючим економічним середовищем.

І.4. Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження були теоретичні та прикладні аспекти спеціалізації і концентрації виробництва, розвитку і ефективності функціонування овочепродуктового підкомплексу регіону в умовах переходу до ринкової економіки, сучасне становище системи спеціалізованих господарств з виробництва овочевої продукції.

За об'єкт дослідженняправили овочівницькі господарства Сумської області з різними формами власності та господарювання. Більш детально вивчалися господарства системи "Сумподоовочпром", агрофірми "Ромни" і окремо радгосп "Сумський" - одне з провідних господарств області з виробництва овочевої продукції.

Дослідження є складовою частиною теми, яка розробляється кафедрою економіки сільського господарства Харківського державного аграрного університету і пов'язане з виконанням республіканської цільової комплексної науково-технічної програми "Продовольство-95".

Інформаційною базою досліджень були статистичні дані Міністерства сільського господарства і продовольства України, Міністерства статистики України, річні звіти підприємств, дані первинного обліку. Широко використовувалась інформація з літературних джерел.

І.5. Методологія та методика дослідження. Теоретична та методологічна основа дослідження - діалектичний метод, а також вітчизняні та зарубіжні розробки з проблем механізму функціонування ринкової економіки і розвитку агропромислового комплексу, зокрема овочепродуктового підкомплексу.

При проведенні досліджень автором використовувалися методи статистико-економічного аналізу: статистичних групувань, графічний, індексний, розрахунку середніх величин, коефіцієнтів варіації та кореляції, методи монографічного дослід-

ження, розрахунково-конструктивний, економіко-математичного моделювання з розрахунками на персональному комп'ютері.

І.6. Наукова новизна дослідження. По результатах комплексного вивчення стану розвитку овочепродуктового підкомплексу регіону визначені основні тенденції його розвитку в умовах переходу до ринкової економіки, роль господарств з різними формами господарювання, вплив концентрації, спеціалізації та інтенсифікації овочівництва на його ефективність, напрямки розвитку галузі, зокрема спеціалізованих господарств. Дослідження дозволили отримати такі основні наукові результати, які і виносяться на захист:

- процес реформування АПК, в тому числі овочепродуктового підкомплексу, потребує чітких програм і цілеспрямованого керування; покладатися на дію тільки суто ринкових механізмів не тільки недоречно, а й небезпечно;

- в умовах переходу до ринкової економіки спеціалізоване, з високим рівнем концентрації виробництво забезпечує безперечні переваги перед дрібним і з низьким рівнем інтенсивності виробництвом: досвід спеціалізованих господарств області /радгосп- "Косівщинський", "Сумський"/ переконливо свідчить, що овочівництво як провідна галузь може забезпечити високу прибутковість / у 1994 р. рівень рентабельності досяг 500 % /;

- зростання прибутковості виробництва в господарствах, які спеціалізуються на вирощуванні овочів, супроводжувалося протягом 1991-1994 рр. невинним зменшенням питомої ваги цих культур у структурі посівних площ і товарної продукції при одночасному погіршенні забезпечення населення овочевою продукцією: досвід вказаних спеціалізованих господарств свідчить, що така ситуація потребує зміни орієнтації в організації виробництва і робить об'єктивною необхідність всебічних маркетингових досліджень;

- оптимізація галузевої структури спеціалізованого господарства /на прикладі радгоспу "Сумський"/ свідчить про об'єктивну можливість збільшення площ під овочевими культурами до оптимальних розмірів, за умови вирішення проблем збуту виробленої продукції;

- істотне скорочення виробництва овочевої продукції в період після 1990 р. супроводжувалося суттєвими змінами питомої ваги господарств різних форм господарювання: різко

зменшилися обсяги виробництва овочів у громадському секторі при одночасному їх збільшенні у підсобних господарствах, що веде до різкого зростання витрат праці і суттєво ускладнює забезпечення овочевою продукцією міст і промислових центрів;

- не підтвердився прогноз про доцільність і перспективність розвитку овочівництва у фермерських господарствах: в умовах, коли для розвитку фермерства зрошувані землі не виділялися, перспектив розвитку овочівництва у цих господарствах практично не було;

- підвищення ефективності овочівництва може здійснюватися шляхом залучення іноземних інвестицій, в першу чергу для налагодження виробництва зеленого горошку;

- в умовах стрімкого розвитку інфляційних процесів широко використовувана методика оцінки впливу факторів на розмір прибутку стає неприйнятною; по результатах досліджень запропоновано новий методичний підхід, згідно з яким продукції звітного періоду при відповідних розрахунках оцінюється в цінах не базового, а цього періоду.

1.7. Практичне значення результатів досліджень, виконаних в процесі підготовки дисертації, полягає в тому, що впровадження їх у виробництво дозволить підвищити ефективність виробництва овочевої продукції, сприятиме більш успішному вирішенню соціальних проблем села, поліпшенню забезпечення населення міста Суми й інших міст і промислових центрів області овочами. За результатами досліджень рекомендувалися і передавалися сільськогосподарським органам, керівництву окремих підприємств рекомендації з питань підвищення ефективності функціонування овочепродуктового підкомплексу.

1.8. Апробація результатів досліджень. Результати досліджень доповідались і були схвалені на наукових і науково-виробничих конференціях. Основні результати роботи розглянуті і затверджені науково-технічною радою обласного об'єднання "Сумплодоовочпром", агрофірми "Ромни", а також кафедрою економіки сільського господарства Харківського ДАУ. Основні результати дослідження опубліковані у шести наукових працях.

1.9. Обсяги та структура дисертаційної роботи. Дисертація викладена на 197 сторінках машинописного тексту, складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаної літератури з 179 найменувань, містить

60 таблиць, шість малюнків та 29 додатків.

2. ОСНОВНІ НАУКОВІ ІДЕЇ, ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

2.1. Розвиток овочепродуктового підкомплексу в сучасних умовах тісно пов'язаний з процесами спеціалізації та концентрації виробництва. Теорію спеціалізації та концентрації сільськогосподарського виробництва розробляли чимало видатних економістів минулого. Дискусія про можливості різних за розмірами господарств в ефективному використанні виробничого потенціалу, продовжується і в наш час. Але світовий досвід свідчить, що прибічники погляду про відсутність переваг великого виробництва у сільському господарстві перед дрібним або ж про неможливість якісних змін у землеробстві із застосуванням машин стояли на невірних позиціях. Безумовно, праві були ті вчені, які відстоювали погляд про оптимальність розмірів господарств, величина яких формується під дією широкої сукупності факторів, серед яких дуже важливе місце належить людському фактору. На нашу думку, поряд з розумінням оптимального розміру підприємств важливу роль відіграє поняття оптимальних розмірів галузі в межах підприємств.

2.2. На розвиток овочепродуктового підкомплексу в Україні позитивно вплинуло створення системи спеціалізованих господарств та системи їх обласних і міжрайонних об'єднань. Серед об'єднань, які були спроможні забезпечити обсяг виробництва і переробки овочевої продукції, достатній для повного забезпечення обласних центрів овочами, поряд з Харківським, Одеським, Херсонським, Миколаївським було і Сумське. Зараз система спеціалізованого виробництва опинилася в особливо скрутному становищі.

валове виробництво продукції овочівництва в Україні скорочувалося приблизно такими ж темпами, як і все сільськогосподарське виробництво /1994 р. по відношенню до 1990 р./ . Але виробництво овочів відкритого ґрунту у громадському секторі зменшилося в значно більшій мірі - майже у 2,5 рази. Це привело до того, що кількість товарної продукції у 1994 р. становила 38% до рівня 1990 р.

в більшості областей України основним виробником овочевої продукції стало населення, питома вага якого у 1994 р. складала: в Житомирській області - 82,2%, Закарпатській -

83,1, Полтавський - 83,6, Чернігівський - навіть 88,8%, а в цілому по Україні - 64,7% /табл.1/.

I. Структура виробництва продукції сільського господарства, %

Продукція	: Громадський сектор		: Населення		: Фермерські господарства	
	: 1990	: 1994	: 1990	: 1994	: 1990	: 1994
	Зерно	97,2	91,7	2,8	6,6	-
Цукровий буряк	100,0	97,5	-	0,9	-	1,6
Соняшник	97,7	91,0	2,3	6,4	-	2,6
Картопля	28,6	7,6	71,4	92,2	-	0,2
Овочі	73,1	34,8	26,9	64,7	-	0,5
Худоба та птиця в живій вазі	72,7	58,2	27,3	41,6	-	0,2
Молоко	76,0	60,1	24,0	39,7	-	0,2
Яйця	62,2	46,1	37,8	53,8	-	0,1

Зменшення валових зборів овочів відбулося за рахунок зменшення і посівних площ, і урожайності, рівень якої у 1994 р. становив 85,2 ц/га проти 147,3 ц/га у 1990 р.

Показники ефективності овочівництва за розглянутий період змінювалися по-різному. Такий узагальнюючий показник рівня ефективності в умовах ринкової економіки, як рівень рентабельності, істотно зріс: з 15,9% у 1986-1990 рр. і 27,7% у 1990 р. до 106,8% у 1994 р.

2.3. Незважаючи на те, що овочівництво є традиційною галуззю для сільського господарства Сумської області, рівень її розвитку до 1976 р. був недостатнім. Докорінно ситуація змінилася, коли почалося здійснення курсу на спеціалізацію та концентрацію виробництва, надання галузі характеру високотоварної. Але вивчення стану виробництва овочів у спеціалізованих господарств Сумської області свідчить про те, що посівні площі під овочевими культурами в цих господарствах різко скоротилися. Це підтверджує наявність загрози руйнування системи спеціалізованих господарств на різних областях /табл. 2/. Проте співставлення рівня рентабельності овочівництва з рівнем рентабельності інших галузей свідчить про невпинне зміцнення позицій галузі, що особливо наочно вияви-

2. Ефективність виробництва овочів у спеціалізованих господарствах Сумської області

Показники	: 1981	: 1984	: 1990	: 1991	: 1992	: 1993	: 1994
Площа посіву, га	4430	4103	3984	3462	2600	2399	1961
Урожайність, ц/га	117,3	158,6	121,9	108,9	90,0	129,7	72,0
Собівартість 1 ц, крб.	11,48	9,63	11,84	21,78	435	11280	166000
Ціна реалізації 1 ц, крб.	10,15	12,89	15,50	50,91	1102	20957	549000
Прибуток/+, збиток/-/ на 1 ц, крб.	-1,33	3,26	3,66	29,13	667	9677	383000
Прибуток/+, збиток/-/ на 1 га, тис. крб.	-131	476	395	2719	53683	1096300	23384000
Товарність, %	84,6	88,6	88,7	88,9	89,9	87,3	85,0
Рівень рентабельності, %	-11,6	33,8	30,9	133,7	153,3	85,3	230,0

лося в 1994 р. : виробництво продукції тваринництва вперше за останні роки стало збитковим, а рівень рентабельності овочівництва досяг рекордного значення.

2.4. Поряд з відносними показниками прибутковості велике значення має загальна сума прибутку /збитку/, яку отримують господарства. Аналіз свідчить, що провідне місце серед факторів, які впливають на розмір прибутку, належить цінам реалізації та собівартості продукції. Це стало особливо помітним починаючи з 1992 р. Аналіз показників саме цього періоду виявив такий факт: традиційні прийоми факторного аналізу зміни розміру прибутку при стрімкому зростанні цін реалізації та собівартості продукції дають незадовільні результати - фактор зміни обсягів реалізованої продукції в такому випадку практично не спрацьовує. Таке ж можна зазначити і щодо фактора структури реалізованої продукції. Використання інших прийомів аналізу показало, що дійсно цей фактор особливо не впливає на масу прибутку, але зменшення обсягу реалізації у декілька разів, безумовно, повинно б мати істотні впливи. Тому був застосований такий прийом: продукцію базисного періоду оцінили за собівартістю та цінами реалізації звітного періоду і визначили умовний прибуток базисного періоду. Співставлення його з фактично отриманим дає можливість більш реально визначити обсяг недоодержаного прибутку через зміни обсягів реалізації продукції.

2.5. Групування колективних господарств і радгоспів за площею посіву овочевих культур і розміром валових зборів в розрахунку на одне господарство показало безумовні переваги крупного спеціалізованого виробництва перед дрібним, незалежно від форми господарювання. Про що свідчать дані табл. 3,4. Тому в процесі реформування не слід руйнувати вже сформовані технологічні та організаційно-економічні комплекси. Господарства з досить високим рівнем спеціалізації мають безперечні переваги перед господарствами, в яких овочівництво займає підпорядковану роль, виконуючи функцію додаткової галузі. Особливо наочно це виявляється при групуванні радгоспів області за питомою вагою виручки від реалізації продукції овочівництва у загальній сумі /табл.5/

2.6. Аналіз показує, що висока ефективність овочівництва багато в чому зумовлена рівнем цін реалізації і супроводжується не зменшенням, а підвищенням витрат ресурсів на одиницю продукції.

3. Вплив рівня концентрації на ефективність виробництва
в колгоспах Сумської області 1994 р.

Показники	: I *	: II	: III	: IV	: V	: VI	: VII	: VIII	: в т.ч.:	Разом
	: до	: 20 -	: 30 -	: 50 -	: 100 -	: 200-	: 500-	: понад:	понад :	
	: 20	: 30	: 50	: 100	: 200	: 500	: 1000	: 1000:	: 5000 :	
Кількість господарств у групі	55	27	26	30	27	27	8	19	12	219
Припадає на одне господарство:										
площі посіву, га	2,1	2,2	2,3	2,6	3,1	5,3	12,1	36,7	45,7	6,1
валового збору, ц	8	27	35	73	140	324	778	3826	5106	445
Урожайність, ц/га	3,6	12,7	15,4	27,7	45,0	60,7	64,2	104,5	111,8	73,5
виробнича собівартість 1 ц, тис. крб.	946	914	652	397	350	307	278	188	175	226
Припадає на 1 га, тис.крб.:										
виробничих затрат	3430	11595	10055	11025	15750	18639	17856	19643	19626	16621
прибутку/+, збитку/-/	-1313	-515	-8920	-1265	-309	5680	10371	30941	32668	17363
Рентабельність, %	-60,9	-6,4	-74,6	-21,0	-2,4	48,3	63,7	158,6	180,3	121,3

* Групи господарств з відповідним валовим збором овочів /ц/

4. Вплив рівня концентрації на ефективність виробництва
в радгоспах Сумської області 1994 р.

Показники	I *	II	III	IV	V	VI	в т.ч.	Разом
	до 20	20 - 100	100 - 500	500 - 1000	1000 - 5000	5000 - 10000	понад 20000	
Кількість господарств у групі	6	8	7	4	4	7	3	39
Припадає на одне господарство:								
площі посіву, га	2,3	2,8	10,3	17,0	92,3	132,9	187,3	52,2
валового збору, ц	10	37	236	772	4574	8149	22064	3761
Урожайність, ц/га	4,2	13,5	22,9	45,4	49,6	61,3	117,8	72,0
виробнича собівартість 1 ц, тис.крб.	8,3	456	358	133	238	180	108	167
Припадає на 1 га, тис.крб.								
виробничих затрат	3429	6136	8208	6029	11813	11023	12694	12037
прибутку/+, збитку/-/	-74	-2182	0	11441	6420	14678	52489	22640
Рентабельність, %	- 24,3	-37,5	0	229,5	67,0	133,1	453,4	212,4

* Групи господарств з відповідним валовим збором овочів /ц/

5. вплив рівня спеціалізації на ефективність виробництва овочів у радгоспах Сумської області 1994 р.

Показники	: I * : II : III : IV : в т.ч.:Разом					
	: до : 0,1- : 1,0 - : понад : понад :					
	: 0,1 : 1,0 : 10,0 : 10,0 : 50,0 :					
Кількість господарств у групі	10	9	4	16	6	39
Припадає на одне господарство :						
площі посіву, га	2,5	3,0	15,5	120,2	153,0	52,2
валового збору, ц	29	150	942	8848	14602	3761
Урожайність, ц/га	11,8	49,9	60,8	73,6	95,4	72,0
виробнича собівартість 1 ц, тис.крб.	423	326	319	155	129	167
Припадає на 1га, тис.крб.						
виробничих затрат	5000	16259	19403	11386	12317	12037
прибутку/+, збитку/-/	-2040	-6259	5000	23821	38450	22640
Рентабельність, %	-67,1	-36,7	33,8	228,6	354,7	212,4

Таке становище на фоні дуже низької купівельної спроможності населення неминуче буде обмежувати обсяг ринку. Тому овочівницьким господарствам, які особливу увагу повинні приділяти маркетингу, слід надавати першочергового значення пошукам резервів зменшення витрат. І одним з найважливіших факторів є підвищення урожайності овочевих культур.

Дослідження впливу рівня інтенсивності на ефективність виробництва овочевої продукції дає підстави для такого висновку: серед головних чинників збільшення ресурсовіддачі в овочівництві чільне місце повинно належити підвищенню рівня інтенсивності ведення галузі. Найбільший ефект досягається при поєднанні дії двох факторів: достатнього рівня концентрації виробництва та високого рівня його інтенсифікації. Ефект такого сполучення переконливо довів радгосп "Косівщинський": в 1994 р. при розмірі посівних площ 159 га витрати на 1 га склали 25,5 млн. крб., рівень рентабельності - 466,2%, а прибуток на 1 га - 1022 млн.крб.

2.7. Пропозиції, які досить часто висловлювалися в по- Групи господарств з відповідною питомою вагою овочів у виручці від реалізації продукції //

чатковий період фермерського руху, про перспективність спеціалізації фермерських господарств не підтверджуються реальною практикою. Так, в Сумському районі, де створено найбільше, у порівнянні з іншими районами, число фермерських господарств, жодне з них не тільки не спеціалізується на виробництві овочів, а взагалі їх не вирощує.

При подальшій орієнтації на розвиток овочівництва у фермерських господарствах треба враховувати такі обставини. Його ефективний розвиток можливий в переважній більшості на зрошуваних землях, які до цього часу фермерам не виділялися. Технологічна й організаційно-економічна складність галузі овочівництва робить практично неможливою організацію виробництва овочів в одноосібному селянському господарстві без залучення найманої робочої сили. Відсутність замовлення на овочі /не тільки державного, а й регіонального/ не тільки не дає можливості отримувати кредити/ без чого ведення вискокінтенсивної галузі дуже ускладнюється/, а робить виробництво ризикованим, особливо з огляду на монополізм торгівлі після здійснення приватизації магазинів. Ефективне використання зрошувальних мереж можливе в разі створення об'єднань їх власників за умови приватизації земель.

2.8. Розвиток ринкових відносин з особливою гостротою поставив питання удосконалення галузевої структури, забезпечення збалансованості галузей і структури овочівництва. Використовуючи надані їм можливості, господарства суттєво змінили структуру товарної та валової продукції.

Удосконалення структури виробництва овочів дасть найбільший ефект в тому разі, якщо воно буде здійснюватися з одночасним удосконаленням структури виробництва в цілому. Наскільки значні можливості мають спеціалізовані овоче-молочні господарства свідчать результати оптимізації галузевої структури радгоспу "Сумський", яку було здійснено у двох варіантах: по показниках виробництва і умовах реалізації у 1993 і 1994 рр. За рахунок інтенсифікації та удосконалення структури виробництва при наявності ринків збуту продукції радгосп "Сумський" мав збільшити, у порівнянні з фактичним рівнем, розмір прибутку у 1993 р. в 1,3 рази, а в 1994 р. у 2,9 рази.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. При вирішенні широкого кола питань аграрної реформи,

зокрема при визначенні стратегії розвитку овочівництва, слід виходити з того, що світовий та вітчизняний досвід переконливо довів переваги крупного /але оптимальних розмірів/ виробництва перед дрібним. Розрахунки оптимальних розмірів повинні базуватися на врахуванні не тільки техніко-технологічних факторів, але й сукупності факторів, пов'язаних з людиною. Поряд з оптимальними розмірами підприємств слід визначати оптимальні розміри галузі.

2. у розвитку овочепродуктового підкомплексу України виключно важливу роль відіграла система спеціалізованих господарств. Оскільки система спеціалізованого виробництва в АПК перебуває у скрутному становищі, особливу увагу слід приділити збереженню потенціалу тих господарств, які визначали обличчя цієї галузі, в тому числі в Сумській області.

3. Скорочення обсягів виробництва овочів у громадському секторі в деяких областях набуло катастрофічних розмірів. У зв'язку з цим слід більш повно використовувати можливості господарств, які спеціалізуються на виробництві овочів, що збільшить товарні ресурси і забезпечить підвищення ефективності виробництва овочів.

4. Підвищена увага до виробництва овочів зумовлюється не тільки станом задоволення потреб в них, а й високим рівнем прибутковості у спеціалізованих господарствах. Але щоб мати гарантію збуту продукції, слід перш за все забезпечити ефективне функціонування маркетингової служби та ввести у дію механізми регіонального контракту.

5. Опанування механізмів ринку не можна протиставляти пошуку резервів підвищення ефективності виробництва, серед яких чільне місце /про це свідчать дослідження на матеріалах господарств області/, як і раніше, належить рівню урожайності. До того ж визначено: чим менше коливання цього показника по роках, тим вища ефективність виробництва.

6. При аналізі дії факторів, які впливають на один з головних в сучасних умовах показників прибутковості - на розмір прибутку на 1 га посіву овочевих культур, з'ясовано, що в умовах стрімкого зростання цін і собівартості продукції широко використовується для визначення дії цих факторів методика хібна. У зв'язку з цим в роботі визначені можливі напрямки удосконалення методики і запропоновано методичний

підхід у розрахунку впливу змін структури реалізованої продукції /з використанням натуральних величин/ на розмір прибутку.

7. Групування всіх господарств області /окремо радгоспів і колективних господарств/ дає підстави для висновку: при визначенні стратегії розвитку галузі овочівництва головну увагу слід приділяти спеціалізації, концентрації і підвищенню рівня інтенсивності галузі. Найбільший ефект досягається при поєднанні цих факторів.

8. Сучасний стан виробництва овочів у фермерських господарствах, аналіз умов, необхідних для його налагодження, дають підстави для висновку: пропозиції про доцільність і можливість широкого розвитку овочівництва у фермерських господарствах не враховували дії багатьох факторів, зокрема тієї обставини, що фермерам не виділялися зрошувані землі. За таких умов не можливо розглядати фермерів як потенційних виробників /в товарної овочевої продукції/ у великих масштабах.

Основні положення дисертації опубліковані в наступних роботах:

1. Строченко Н.И. Прибыльность производства овощных культур //Интенсификация сельскогохозяйского производства и формирования продовольственного рынка Украины в новых условиях хозяйствования: Тез. доп. наук.-вироб. конф. /Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. Харків, 1995. С. 66-67.

2. Шиян В.И., Строченко Н.И. Влияние концентрации производства на эффективность овощеводства //Материали наукової конференції /Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. Харків, 1996. С. 5-6.

3. Строченко Н.И. Состояние и эффективность производства овощей открытого грунта в Украине //Материали наукової конференції /Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. Харків, 1996. С. 7-8.

4. Строченко Н.И. Проблемы создания и развития фермерских хозяйств, специализирующихся на выращивании овощных культур //Вопросы землеустройства и земельный кадастр в условиях проведения земельной реформы в Украине: Сб. статей /Харк. гос. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. Харьков, 1996. С. 65-73.

5. Муковоз В.А., Строченко Н.И. Совершенствование специализации хозяйств - важный фактор эффективного использования земли // Вопросы землеустройства и земельный кадастр в условиях проведения земельной реформы в Украине: Сб. статей /Харк. гос. аграр. ун-т им. В.В.Докучаева. Харьков, 1996. С. 35-39.

6. Шиян В.Л., Муковоз В.О., Строченко Н.И. Економіка овочівництва відкритого ґрунту: Лекція /Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. Харків, 1996. 35с.

Н.И.Строченко. Состояние и эффективность производства овощей открытого грунта в условиях перехода к рыночной экономике /на примере хозяйств Сумской области/.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 - экономика сельского хозяйства в АПК, Харьковский государственный аграрный университет им. В.В.Докучаева, Харьков, 1996.

Защита рукописи диссертации, содержащая теоретические и практические исследования вопросов производства овощей открытого грунта в условиях перехода к рыночной экономике на примере специализированных хозяйств Сумской области.

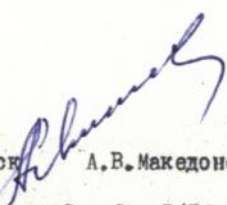
Проведено комплексное исследование экономических проблем развития отрасли овощеводства в рыночных условиях, предложены пути повышения эффективности производства продукции.

N.I. Strochenko. The state and efficiency of production of open soil vegetables under conditions of transition to the market economy (following the example of Sumskaya region farms).

Thesis for a Master's Degree in Economics in the field of Economy of Agriculture and Agro-Industrial Complexes.
Kharkov Agrarian State University named after V.V.Dokuchayev, Kharkov, 1996.

This thesis contains theoretical and practical research into the problem of development of vegetable growing under conditions of transition to the market economy. The influence of concentration, specialization and intensification on the efficiency of production has been defined.
The research into the problem of organization and economy of farms specialized in vegetable growing has been carried out.

Ключові слова: ефективність, рентабельність, прибуток, собівартість, концентрація, спеціалізація, інтенсифікація, оптимізація.

Відповідальний за випуск А.В.Македонський

Налп. до друку 11.09.96. Формат 60 x 84 1/16.

Ум.-друк. арк. 1,0, обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 100. Зам. 245.

312131, Харків, п/в "Комуніст-1", учбове містечко.

Дільниця оперативного друку ХДАУ.

438482

AB 35.572

AB 35.572